

تبیین نقش و اثرات توسعه گردشگری بر ارتقاء متغیرهای پایداری فرهنگی و شهری (نمونه مورد مطالعه: شهر رشت)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۲/۲۳ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۰/۰۵/۲۵

الهام پور مهابادیان*^۱   مریم افشاری^۲

۱- استادیار گروه معماری و شهرسازی. واحد شهرکرد. دانشگاه آزاد اسلامی. شهرکرد. ایران

۲- استادیار گروه حقوق. واحد دماوند. دانشگاه آزاد اسلامی. تهران. ایران.

چکیده

امروزه گردشگری، سومین صنعت اقتصادی در جهان شناخته می‌شود و از نظر بیشتر مردم، عبارت گردشگری بر سفرهای تفریحی دلالت می‌کند و از نظر سازمان گردشگری یعنی مسافرت با اهداف مختلف به استثنای سفر به منظور کار، مهاجرت و فعالیت‌های محلی و منطقه‌ای. در عصر حاضر، گردشگری یکی از عوامل مؤثر در گسترش روابط بین‌ملتها به شمار می‌رود و به منزله ایجادکننده فرصت‌های شغلی در بخش اقتصادی و ایجاد تعاملات اجتماعی - فرهنگی مطرح می‌شود. گردشگری شهری عاملی بسیار مهم در توسعه شهرها محسوب می‌شود، چرا که پتانسیل زیادی برای جذب گردشگران دارد. شهرهای منطقه شمال کشور، از جمله رشت، به دلیل بهره‌مندی از شرایط اقلیمی، فرهنگی و تاریخی خاص، نیروی زیادی در جذب گردشگری شهری دارند. از آنجا که هر عاملی از جمله گردشگری تأثیرات مختلفی دارد؛ بدین معنی که هیچ عاملی صرفاً نمی‌تواند مثبت یا منفی باشد. این پژوهش در پی بررسی تأثیرات گردشگری شهری بر چهار متغیر توسعه پایدار شهری (پایداری اجتماعی، پایداری کالبدی، پایداری محیطی و پایداری اقتصادی) از منظر ۲۶۳ نفر از ساکنان شهر رشت (بر اساس فرمول کوکران) و ۱۱ نفر از اساتید و کارشناسان حوزه گردشگری در شهر رشت است. این پژوهش بر اساس شیوه انجام، از نوع روش توصیفی - تحلیلی است. نتایج آزمون‌های آماری استفاده شده در تحقیق بیانگر این مهم‌اند که گردشگری شهری در شهر رشت توانسته است به شیوه‌ای مؤثر باعث پایداری هرچه بیشتر شهر رشت شود. گردشگری در شهر رشت توانسته است بیشترین تأثیر را بر توسعه پایدار اقتصادی و کمترین تأثیر را توسعه پایدار محیطی داشته باشد.

واژه‌های کلیدی: توسعه گردشگری، پایدار شهری، گردشگری فرهنگی، شهر رشت.

مقدمه

مفهوم گردشگری شهری از دهه ۱۹۸۰ وارد فهرست تحقیقات شده است (دیناری، ۱۳۸۴: ۳). نواحی شهری به دلیل آنکه جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی بسیار زیادی دارند، اغلب مقاصد گردشگری مهمی محسوب می‌شوند (تیموتی و وال^۱، ۱۹۹۵: ۶). شهرها به لحاظ داشتن تاریخ طولانی و استقرار نمادهای باستانی، تاریخی و فرهنگی، ارزش‌های ملی هر کشوری به حساب می‌آیند (رستگار و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵۶). در واقع، چون شهرها جاذبه‌های متنوع و بزرگی از قبیل موزه‌ها، بناهای یادبود، تئاترها، استادیوم‌های ورزشی، پارک‌ها، شهربازی‌ها، مراکز خرید و مناطقی که معماری تاریخی و مکان‌هایی مربوط به حوادث مهم با افراد مشهور را دارند (خاکسپاری و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۳۲) و از سوی دیگر به دلیل پایین بودن هزینه و زمان جابه‌جایی برای دستیابی به مقاصد گردشگری، در نتیجه گردشگران بسیاری را جذب می‌کنند (کوپر و دیگران^۲، ۱۹۹۸: ۴۲). گردشگری شهری عبارت است از مسافرت به شهرها با انگیزه‌های مختلف بر اساس جذابیت‌های مختلف و امکانات تسهیلاتی که شهر دارد و در شخص ایجاد جذابیت می‌کند (لاو^۳، ۱۹۹۶: ۲۵). به طور کلی، توریسم شهری دو انگیزه و هدف اصلی را دنبال می‌کند که عبارت است از اهداف تجاری و اهداف فرهنگی (قربانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۳). نخستین شرط موفقیت هر شهر در توسعه گردشگری، وجود زیرساخت‌های مناسب شهری و مدیریت عاقلانه و مدبرانه در عرصه‌های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و مانند این‌ها است (باربور^۴، ۱۹۹۳). (چوی^۵، ۲۰۰۳: ۷۷). دومین شرط برای تضمین موفقیت سیاست توسعه گردشگری شهری، تنسيق و آمایش جاذبه‌های شهر و ایجاد تسهیلات و امکاناتی است که دسترسی به جاذبه‌ها را بیش از پیش آسان کند (دیناری، ۱۳۸۴: ۱۵) (بیگزاده، ۲۰۱۲: ۹). گردشگری تأثیرات زیادی بر توسعه فضاهای شهری از ابعاد گوناگون به همراه دارد که در جدول (۱) به آن‌ها اشاره شده است.

جدول ۱. گردشگری و توسعه شهری

نوع اثر	بعد
ایجاد بازارهای نو برای فروش محصولات داخلی (معصومی، ۱۳۸۵) برابری فرصت‌های شغلی در جامعه (مک‌کول ^۶ ، ۱۹۹۵) افزایش عرضه نیروی کار (هارسیل ^۷ ، ۱۹۹۴) افزایش کیفیت معاش (هارسیل، ۱۹۹۴) اشتغال زایی و افزایش درآمدهای عمومی (الوانی ۱۳۷۳؛ هال و پیچ، ۲۰۰۱) گسترش صادرات پنهان (هارسیل، ۱۹۹۴)	اقتصادی
جذب جمعیت (حاجی نژاد و همکاران، ۱۳۸۷) سرزندگی و شادابی عمومی بر اثر حضور گسترده گردشگران (شهبان، ۱۳۸۹) ارتقای کیفیت زندگی ساکنان (گی، ۱۳۸۶)	اجتماعی - فرهنگی

¹ Timothy & wall

² Cooper et al

³ Law

⁴ Barbour

⁵ Choi

⁶ Mccool

⁷ Harseel

نوع اثر	بعد
تقویت غرور جامعه میزبان و روحیه همبستگی (هال و پیج، ^۱ ۲۰۰۱) جلوگیری از از بین رفتن ارزش‌ها و سنت‌های محلی (شهبایان، ۱۳۸۹) بهبود آگاهی ساکنان (هال و پیج، ۲۰۰۱) احیای هنرها و سنت‌های دستی و محلی (شهبایان، ۱۳۸۹)	
توسعه تسهیلات جدید و زیرساخت‌های شهری (شهبایان، ۱۳۸۹) محافظت از میراث باستانی (هال و پیج، ۲۰۰۱) نوسازی و مرمت ساختمان‌ها و سایت‌های تاریخی موجود (لی، ^۲ ۱۹۸۸) تغییر نوع استفاده از ساختمان‌های قدیمی براساس نیازهای جدید (لی، ۱۹۸۸) توجه به پاکیزگی سایت‌های گردشگری (شهبایان، ۱۳۸۹) افزایش آگاهی ساکنان از محیط طبیعی و فرهنگی (هارسیل، ۱۹۹۴)	فیزیکی - محیطی

گردآورنده: نگارندگان برگرفته از: (مک انیتیریر^۳ ۱۹۹۳)، (هارسل^۴، ۱۹۹۴)، (گی^۵، ۱۹۹۴).

توسعه پایدار شهر و ارتباط گردشگری با آن

به منظور نشان دادن نحوه ارتباط گردشگری شهری پایداری و توسعه پایدار شهری بر پایه یک مدل مفهومی، ابعاد و شاخص‌های توسعه پایدار شهری بیان می‌شود. همان‌گونه که در شکل (۱) مشاهده می‌شود، این مدل از ترکیب سه بعد اصلی توسعه یعنی: جامعه (جامعه شاداب)، اقتصاد (اقتصاد شایسته) و اکولوژی (محیط زیست) تشکیل یافته است (پورمه‌بادیان و دیگران، ۲۰۱۷: ۶) (حاجی نژاد و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۱۰). از آنجایی که هدف از ترکیب این سطوح با یکدیگر رسیدن به توسعه پایدار است، در ابتدای امر لازم است تعادل و پایداری در هر یک از این سه بعد اصلی مشخص شود (سازمان تجارت جهانی^۶، ۲۰۰۴: ۳۵) (سازمان جهانی بهداشت^۷، ۲۰۰۱). حد مورد نیاز مقوله‌های پایداری، تعادل و کیفیت در هر یک از این ابعاد با توجه به هویت آن بعد به صورت ویژه‌ای جلوه یافته است. یعنی همانگونه که در شکل ملاحظه می‌شود، یعنی مفهوم مدنیت را در خود درک کرده باشد. به عبارت دیگر مردم از زندگی در آن «جامعه باید شاداب باشد (بیگزاده، ۲۰۱۴: ۱۰). اولاً اجتماع راضی باشند و در حالی که مشارکت گسترده‌ای در اداره امور دارند، مفهوم حقوق شهروندی و برابری در روح آن اجتماع تجلی یافته باشد. (مافورث و مونت^۸، ۱۹۹۸: ۱۲۱) (رید^۹، ۱۹۹۵: ۳۸). محیط قابل زیست نیز نشان از تعادل و کیفیت اکوسیستم‌های محلی مانند هوا، آب، خاک و غیره داشته و نحوه ارتباط انسان و طبیعت را مشخص می‌سازد و بر پایداری منابع و ظرفیت محیط تأکید دارد (ضامنی و دیگران، ۲۰۲۰: ۴). در نهایت اقتصاد (شایسته) نیز به معنی در جریان بودن حداقل درصدی از درآمدهای عام اقتصادی در

¹ Hall & Page

² Lea

³ Mc Intryre

⁴ Harssel

⁵ Gee

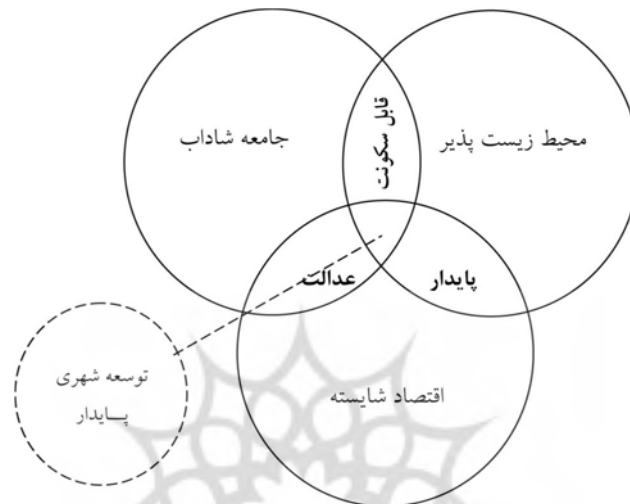
⁶ WTO

⁷ WHO

⁸ Mowforth & Munt

⁹ Reid

جامعه است که قابلیت برخورد بنیادی و اساسی با نیازهای اولیه و روزمره ساکنان را داشته باشد. براساس مدل مفهومی، توسعه شهری پایدار تنها در صورتی دست یافتنی است (قدمی و علیقلی زاده فیروزجایی، ۱۳۹۱: ۸۲) (شهابیان، ۲۰۰۴). که همپوشانی دو به دوی این سطوح به صورت سازمان یافته و متعادل صورت پذیرفته و مفاهیم مشخص شده در شکل (۱) را تداعی نماید بدین ترتیب گردشگری شهری مانند هر پدیده دیگری در صورتی می‌تواند باعث توسعه شهر شود که در راستای اهداف و زمینه‌های توسعه شهری پایدار که بدان اشاره گردید، باشد. در شکل (۱) شاخص‌های مؤثر در توسعه پایدار مشخص شده است.

شکل ۱: مدل مفهومی ابعاد مختلف و شاخص‌های مؤثر در توسعه شهری پایدار (نگارندگان)

اثرات محیطی توسعه گردشگری شهری

مجموعه اثراتی که توسعه گردشگری در محیط شهری از خود به جای می‌گذارد را کولا نتونیو و پوتر^۱ با تکمیل تحقیقات پیچ (۱۹۹۵) بیان نموده‌اند. این تأثیرات در شش دسته اصلی از کاربری زمین گرفته تا الگوهای اجتماعی و فرهنگی برشمرده شده‌اند. لازم به ذکر است که این دسته‌بندی‌ها در شهرهای جوامع توسعه یافته و در حال توسعه یکسان نیستند، به عنوان نمونه، تأثیرات گردشگری بر روی زیرساخت‌های شهری در شهرهای در حال توسعه نسبت به کشورهای توسعه یافته که تراکم شهری معقول‌تری دارند، بیشتر است (لانکفورد و هووارد^۲، ۱۹۹۴: ۱۲۲). (کو و استوارت^۳، ۲۰۰۲: ۵۲۳). در جدول (۲) به زمینه و تأثیرات مخرب گردشگری بر محیط‌های شهری اشاره می‌شود.

^۱ Colantonio & Potter

^۲ Lankford & Howard

^۳ Ko & Stewart

جدول ۲. تأثیرات منفی گردشگری بر روی محیط شهری

تأثیرات	زمینه
<p>- از بین رفتن اراضی که برای کشاورزی مورد استفاده بوده است.</p> <p>- تبدیل زمین‌هایی با عملکردهای زیست محیطی با ارزش (مانند مرداب‌ها با درختان دریایی مانگرو و تالاب‌ها) به کاربری گردشگری</p> <p>- تلاش برای تغییر کاربری اراضی درون شهری و به دنبال آن افزایش کمبود برخی خدمات در شهر</p>	کاربری زمین
<p>- افزایش نواحی ساخته شده (افزایش ساخت و ساز)</p> <p>- طراحی نامناسب معماری ساختمان‌ها به دلیل سرعت در ساخت</p> <p>- رشد بیش از حد فصلی جمعیت</p>	اثر قابل رؤیت
<p>- افزایش استفاده از زیرساخت‌های شهری با تأسیسات و وسایل رفاهی و توسعه‌های ذیل و به دنبال آن ایجاد بحران در زمینه‌های زیر:</p> <ul style="list-style-type: none"> • جاده‌ها • راه آهن • پارکینگ • شبکه برق • موجودی پسماندهای جامد • موجودی پسماندهای آبی • ذخیره آب. 	زیرسازي‌ها
<p>- تغییر کاربری زمین به فضاهای اقامتی، رشد توسعه هتل‌ها و مهمانخانه‌های شبانه روزی (پانسیون)</p> <p>- تغییر در بافت شهری از طریق مدیریت ترافیک سواره و پیاده در مکان‌های حضور گردشگران</p> <p>- تغییر در محیط ساخته شده منجر به مغایرت در کیفیت زمین‌های شهری مورد استفاده در نواحی گردشگری و مسکونی می‌شود.</p>	شکل شهر
<p>- آلودگی آب‌های سطحی و زیرزمینی</p> <p>- آلودگی هوا</p> <p>- تغییر کیفی فضاهای سبز در صورت توسعه امکانات گردشگری در آنها</p>	عوارض طبیعی
<p>- افزایش جرم، فحشا و استفاده از مواد مخدر</p> <p>- مزاحمت‌های ایجاد شده توسط گردشگر برای ساکنین شهری</p> <p>- کاهش فضای قابل استفاده در خانوار در صورت خالی کردن اتاق‌ها برای فراهم سازی محل اقامت گردشگران</p> <p>- جابه‌جایی در فعالیت‌های محلی</p>	الگوی فرهنگی و اجتماعی

مأخذ: نگارنده بر گرفته از: (کولانتونیو و پوتر، ۲۰۰۶) و (گی، ۱۳۸۶) و (وایت^۱، ۱۹۹۳: ۹).

هارسل درباره اثرات مثبت محیطی گردشگری در شهر موارد زیر را بیان می‌کند (هارسل، ۱۹۹۴):

۱- توسعه زیرساخت‌ها^۲- افزایش آگاهی ساکنین نسبت به محیط طبیعی و فرهنگی و افزایش حامیان طبیعت و ترویج افکار دوستدار محیط زیست که در نهایت مانع آلودگی و زوال محیط می‌شود. (کیم^۳، ۲۰۰۲: ۵۸) (اویلا و دیگران^۳، ۲۰۱۲: ۵۶۹). «فضای شهری، فضایی حاصل از عرصه‌ای عمومی، با ویژگی‌های کالبدی باز، نیمه باز و گاهی بسته که در برگیرنده فعالیت‌ها و تعاملات نمادین اجتماعی افراد از طریق ارتباط با مجموعی از نمادها و نشانه‌های کالبدی هست که در نهایت انتقال دهنده معنای

¹ Wight

² Kim

³ Oila et al.

نمادین آن فضا (بستر فرهنگی و جامعه شناسانه حاصل از ارزشهای فرهنگی، تاریخی، تمدن و روح شهری نشأت گرفته از فضای ذهنی اجتماعات هم فکر) خواهد بود» (صیدایی و دیگران، ۲۰۲۰: ۲) و در این صورت می‌تواند به ایجاد تجربه‌های فردی و خاطرات جمعی و مشترک ناآل گردد (حبیب و حسینی‌نیا، ۲۰۱۲: ۱۱۱-۱۱۲). در جدول (۳) به مفهوم فضای شهری در ارتباط با مکان از دیدگان اندیشمندان و نظریه پردازان پرداخته شده است.

جدول ۳. مفهوم فضا در ارتباط با مکان حاصل از آراء برخی اندیشمندان

ارتباط به هم پیوسته مؤلفه‌ها	مکان		فضا		فضا در رابطه با مکان اندیشمندان
	تجربه و حصول مؤلفه معنا برای مخاطب	مؤلفه اجتماعی	مؤلفه کالبدی عینی		
به طور پیوسته در ارتباطی نمادین (کنش‌های متفاوت، خواهان خصلت‌های متفاوت)	دارا شدن مشخصات و خصلت مکانی، که منعکس کننده تجربه معنای فضا است	فضای وجودی، مسبب ارتباط و تعامل انسان با محیط	مشخصه‌های کالبدی- عینی همراه با وجوه کیفی آن، هندسه‌ای سه بعدی به مثابه اثری هنری		شولتز (۱۹۸۰)
فضای واقعی در ارتباط با رویدادهای حسی		رویدادهای حسی	فضای واقعی		چومی (۱۹۹۰)
به طور پیوسته در ارتباطی نمادین	فضای ذهنی ادراک و بازنمایی، کاوش معنای فردی و محتوای نمادین نقشه‌های ذهنی و تصویرسازی از چشم‌اندازها	بعد اجتماعی	فضای فیزیکی با ماهیتی مادی		سجا (۱۹۹۰)
به طور پیوسته در ارتباطی نمادین	آخرین لحظه در تعریف فضا: فضای باز نمودی، ساکنان و مصرف کنندگان از طریق تصاویر و نمادها با آن ارتباط برقرار کرده و لذا به تجربه مکانی می‌رسند.	بعد اجتماعی (تغییر عوامل عملکردی، ارزشی - فرهنگی، جغرافیایی، اجتماعی و غیره با تغییر زمان)	لحظه نخست رویه مکانی و در قالب فضای فیزیکی، لحظه دوم، لحظه بازنمایی‌های فضایی از طریق نظامی از نمادها به صورتی کالبدی تولید می‌گردد		لوفور (۱۹۹۰)

(منبع: نگارندگان)

روش بررسی

هدف از انتخاب روش تحقیق این است که مشخص کنیم چه روشی برای بررسی موضوع لازم است. انتخاب روش تحقیق بستگی به هدفها و ماهیت موضوع تحقیق و امکانات اجرایی آن دارد. در این پژوهش، با توجه به موضوع و هدف تحقیق، از روش توصیفی - تحلیلی استفاده شده است. به منظور گردآوری اطلاعات برای کسب بینش نظری لازم و بررسی ادبیات موضوع از شیوه کتابخانه‌ای با استفاده از کتب و

مقالات و اساسنامه‌ها و نیز مراجعه به اطلاعات اینترنتی استفاده شده و برای کسب اطلاعات میدانی از ابزار پرسشنامه با سؤالات بسته در قالب طیف لیکرت با گویه‌های پنج گزینه‌ای استفاده شد. این پرسشنامه‌ها در دو جامعه شهروندان و کارشناسان توزیع شد. نحوه انتخاب کارشناسان بهره‌گیری از تکنیک گلوله برفی بوده است. از سوی دیگر، نحوه انتخاب شهروندان و توزیع پرسشنامه‌ها در بین آنها به روش توزیع تصادفی ساده بوده است. گزینه‌های پرسشنامه نیز عبارت بودند از: خیلی تأثیر داشته: ۵، تأثیر داشته: ۴، نسبتاً تأثیر داشته: ۳، تأثیر کمی داشته: ۲ و بی‌تأثیر بوده: ۱ و در نهایت برای تحلیل نیز از نرم افزار تحلیل آماری بهره گرفته شده است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه ساکنان شهر رشت است که بنابر آمار سال ۱۳۹۵ تعداد کل آن‌ها ۶۷۶,۹۹۱ نفر بوده است و برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد. تعداد نمونه ۲۶۳ نفر و نحوه انتخاب آنها نیز به صورت نمونه تصادفی ساده بوده است. در این پژوهش، برای بررسی دقیق‌تر موضوع از نظر ۱۱ نفر از استادان، مدیران و فعالان حوزه گردشگری در شهری رشت استفاده شده است. نحوه انتخاب این ۱۱ نفر به شیوه گلوله برفی صورت گرفته است. آزمون روایی که در این پژوهش به کار رفته روایی صوری و محتوایی است. برای آزمون پایایی پرسشنامه نیز از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که در جدول (۴) آمده است.

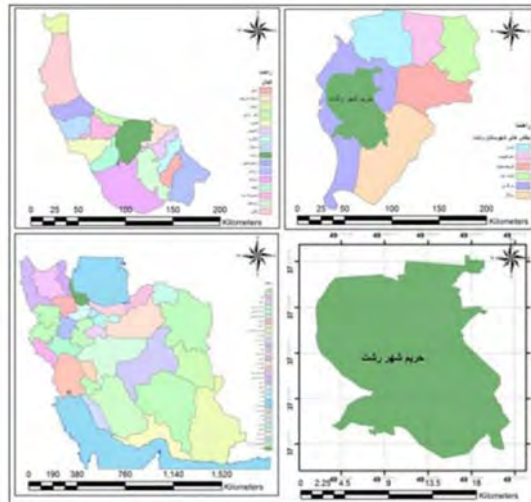
جدول ۴. میزان آلفای محاسبه شده برای پرسشنامه‌های هر گروه مأخذ: یافته‌های تحقیق

نوع پایداری	پرسشنامه ساکنان	پرسشنامه کارشناسان
پایداری اجتماعی	۱۳۳	۱۳۳
پایداری کالبدی	۱۳۴	۱۲۹
پایداری محیطی	۱۳۲	۱۳۴
پایداری اقتصادی	۱۳۱	۱۳۵

(منبع: نگارندگان)

نتایج و بحث

جمعیت شهرستان رشت ۹۵۶ هزار نفر است که ۷۶ درصد جمعیت این شهرستان در شهر و ۲۴ درصد در روستا ساکن هستند. ۳۸ درصد جمعیت استان گیلان در شهرستان رشت ساکن هستند. شهرستان رشت به‌عنوان بزرگترین شهرستان شمال کشور است و این شهرستان با مساحت هزار و ۴۲۷ کیلومتر مربع ۶ بخش، ۷ شهر، ۱۸ دهستان و ۲۹۲ روستا دارد. شهرستان رشت سومین شهر گردش‌پذیر کشور بوده و با ۲۳ کیلومتر نوار ساحلی سالیانه ۱۷ میلیون گردشگر دارد. در شکل (۲) موقعیت دقیق و محدوده‌ی شهرستان رشت مشخص است (پورمه‌بادیان و دیگران، ۲۰۱۷: ۶).

شکل ۲: موقعیت شهر رشت در تقسیمات کشوری (ماخذ: سازمان نقشه برداری کشور)

برای بررسی نقش توسعه گردشگری شهری بر توسعه پایدار شهری رشت از چهار رویکرد اجتماعی، کالبدی، محیطی و اقتصادی استفاده شد. بر این اساس، سؤالات پرسشنامه مورد نظر در قالب این چهار رویکرد پی‌ریزی شدند. در سطح تحلیل، با توجه به میانگین نمونه و p -value به دست آمده از آزمون کای اسکوئر در سطح معناداری $0,008$ یافته‌های توصیفی پژوهش تأیید و صحت فرضیه فوق اثبات شد. براساس نتایج به دست آمده در جدول (۳)، از نظر شهروندان گردشگری شهری در شهر رشت توانسته است بیشترین تأثیر را بر افزایش بهره‌مندی از خدمات درمانی با میانگین $(2,63)$ و تسهیل مسافرت‌های سالانه برای خانوارها با میانگین $(4,01)$ از نظر شهروندان شهر رشت داشته باشد. همچنین، کمترین تأثیر را بر دو گویه افزایش مصرف هفتگی میوه و سبزیجات با میانگین $(3,19)$ و بر افزایش دسترسی به امکانات فرهنگی هنری نظیر کتابخانه‌ها با میانگین $(2,98)$ از نظر شهروندان شهر رشت داشته است. کارشناسان حوزه گردشگری در شهر رشت به دلیل آنکه خود نیز در شمار ساکنان شهر رشت قرار داشتند، بنابراین این انتظار وجود دارد که بین نظر آنها با نظر ساکنان شهر رشت هماهنگی وجود داشته باشد. در سطح تحلیل، با توجه به میانگین نمونه و p -value به دست آمده از آزمون کای اسکوئر در سطح معناداری $0,008$ یافته‌های توصیفی پژوهش تأیید و صحت فرضیه یاد شده اثبات شد و براساس نتایج به دست آمده از پرسشنامه کارشناسان که در جدول (۵) آمده است، دو گویه افزایش بهره‌مندی از خدمات درمانی و بهداشتی با میانگین $(3,98)$ و افزایش اتحاد و انسجام ساکنان با میانگین $(4,01)$ بیشترین تأثیر را از گردشگری شهری پذیرفته است. از سوی دیگر، دو گویه افزایش مصرف هفتگی مواد پروتئینی با میانگین $(3,22)$ و تجهیز مدارس به امکانات آموزشی و پژوهشی با میانگین $(3,95)$ کمترین مقدار میانگین را به خود اختصاص داده‌اند. در جدول (۵) به نتایج پژوهش بر اساس آزمون کای اسکوئر در بحث پایداری اجتماعی در شهر رشت پرداخته شده است.

جدول ۵. نتایج آزمون کای اسکور در پایداری اجتماعی شهر رشت

کارشناسان			شهروندان			گویه ها
p-value	کای اسکور	mean	p-value	کای اسکور	mean	
۰/۰۰۰	۵/۶۲۱	۳/۸۵	۰/۰۱۲	۱۲۰/۷۸	۳/۲۱	در تجهیز مدارس به امکانات آموزشی و پژوهشی
۰/۰۰۲	۸/۷۸۶	۳/۸۸	۰/۰۱۱	۱۱۲/۸۸	۴/۲۵	در افزایش دسترسی کودکان و نوجوانان به مدارس
۰/۰۰۱	۶/۹۹۸	۳/۹۳	۰/۲۳۳	۱۲۹/۷۳	۳/۵۱	در افزایش مدارس نوساز و با کیفیت مناسب
۰/۰۰۰	۹/۴۵۵	۳/۹۵	۰/۹۰۴	۱۲۴/۲۶	۳/۴۶	در افزایش اتحاد و انسجام ساکنان
۰/۰۰۴	۸/۱۹۸	۳/۹۸	۰/۹۰۱	۱۶۸/۵۴	۲/۰۳	در افزایش بهره‌مندی از خدمات درمانی و بهداشتی
۰/۰۰۰	۲/۵۶۱	۳/۴۹	۰/۷۸۵	۹۷/۳۸	۳/۱۹	در افزایش مصرف هفتگی میوه و سبزیجات
۰/۰۰۰	۴/۲۵۰	۳/۸۲	۰/۸۸۰	۱۰۱/۰۹	۳/۲۳	در افزایش مصرف هفتگی مواد پروتئینی
۰/۰۰۲	۴/۴۲۱	۳/۸۶	۰/۶۷۴	۱۷۶/۵۹	۳/۸۹	در تسهیل مسافرت‌های سالانه برای خانوارها
۰/۰۰۰	۷/۰۳۰	۳/۸۷	۰/۷۶۸	۹۵/۵۶	۳/۱۷	در افزایش دسترسی به امکانات فرهنگی هنری (کتابخانه)
۰/۰۰۰	۶/۹۶۳	۳/۶۸	۰/۹۷۰	۱۳۵/۳۵	۳/۵۶	در ارتقای دسترسی به امکانات ورزشی

(مأخذ: یافته‌های تحقیق)

یکی از ابعاد مهم توسعه پایدار شهری توسعه کالبدی شهر است (تاسوم^۱، ۲۰۰۱: ۲۳۹). (شارپلی^۲، ۲۰۰۲: ۲۳۳). مسلماً گردشگری شهری زمانی از منظر توسعه پایدار شهری توجیه‌پذیر است که بتواند سبب ایجاد تغییرات مثبت در کالبد شهر نیز شود (هانسن^۳، ۲۰۰۲) (گی، ۱۹۹۴) (لی، ۱۹۹۸). برای سنجش نقش گردشگری بر پایداری کالبدی از ۷ گویه مختلف استفاده شد. در سطح تحلیل، با توجه به میانگین نمونه و p-value به دست آمده از آزمون کای اسکور در سطح معناداری ۰،۰۰۱ یافته‌های توصیفی پژوهش تأیید و صحت فرضیه یادشده اثبات شد و براساس نتایج به دست آمده از پرسشنامه شهروندان، که در جدول (۴) آمده است، گردشگری شهری توانسته از نظر شهروندان تأثیر بسزایی در دو گویه بهبود راه‌های ارتباطی با میانگین ۲،۰۳ و افزایش تسهیلات مناسب در واحدهای مسکونی با میانگین ۳،۵۱ داشته باشد. در ارتباط با توسعه راه‌ها، باید به این نکته اشاره کرد که شهرداری رشت با افزایش درآمدهای خود، که از طریق گردشگری به دست آورده است، اقدام به بهبود راه‌ها و مسیرهای شهری در شهر رشت کند. در زمینه افزایش تسهیلات مناسب در واحدهای مسکونی نیز باید گفت که این گویه به صورت غیر مستقیم از سوی بهبود متغیرهای اقتصادی هدایت می‌شود. همچنین کمترین تأثیر را بر دو گویه افزایش به کارگیری مصالح مقاوم در ساخت مسکن با میانگین ۳،۳۱ و بهبود معماری و روشنایی ساختمان‌ها با میانگین ۳،۴۵ داشته است. از

^۱ Tosum^۲ Sharply^۳ Hansen

سوی دیگر، براساس نتایج پرسشنامه‌های توزیع شده بین کارشناسان حوزه گردشگری شهر رشت، که در جدول (۶) آمده، سه گویه بهبود راه‌های ارتباطی با میانگین ۳,۹۹ افزایش به کارگیری مصالح مقاوم در ساخت مساکن با میانگین ۳,۷۱ و بهبود دسترسی به وسایل حمل و نقل با میانگین ۳,۷۵ بیشترین مقدار را به دست آورده‌اند؛ بدین معنی که گردشگری شهری در شهر رشت توانسته است بیشترین تأثیرات را بر سه گویه فوق داشته باشد. از سوی دیگر، سه گویه بهبود کیفی و کمی آب شرب با میانگین ۳,۲۱ افزایش خانه‌های نوساز و بادوام و با کیفیت مناسب با میانگین ۳,۴۲ و افزایش تسهیلات مناسب در واحدهای مسکونی با میانگین ۳,۵ کمترین تأثیرات را از گردشگری شهری از منظر کارشناسان داشته است. در جدول (۶) نتایج حاصل از آزمون کای اسکوئر در بررسی مؤلفه‌های پایداری کالبدی شهر رشت پرداخته شده است.

جدول ۶. نتایج آزمون کای اسکوئر در پایداری کالبدی شهر رشت

کارشناسان			شهروندان			گویه‌ها
p-value	X ²	mean	p-value	X ²	mean	
۰/۰۰۰	۷/۱۵۲	۳/۶۵	۰/۰۰۰	۲۳۰/۹۴	۳/۴۵	در بهبود معماری و روشنایی ساختمانها
۰/۰۰۰	۸/۸۵۵	۳/۷۱	۰/۰۰۱	۱۱۶/۹۳	۳/۳۱	در افزایش به کارگیری مصالح مقاوم در ساخت مساکن
۰/۰۰۱	۶/۳۳۴	۳/۵۰	۰/۰۰۰	۱۹۸/۹۰	۳/۵۹	در افزایش تسهیلات مناسب در واحدهای مسکونی
۰/۰۰۳	۵/۵۵۲	۳/۴۲	۰/۰۰۱	۱۱۱/۰۸	۳/۳۳	در افزایش خانه‌های نوساز و بادوام و با کیفیت مناسب
۰/۰۰۰	۴/۴۰۳	۳/۲۱	۰/۰۰۰	۱۱۳/۱۹	۳/۴۵	در بهبود کیفی و کمی آب شرب
۰/۰۰۰	۸/۷۶۸	۳/۷۵	۰/۰۰۱	۱۱۲/۰۶	۳/۴۱	در بهبود دسترسی به وسایل حمل و نقل
۰/۰۰۰	۹/۱۴۵	۳/۹۹	۰/۰۰۲	۱۹۹/۴۵	۳/۷۶	در بهبود راه‌های ارتباطی

(مأخذ: یافته‌های تحقیق)

یکی از نقدهای بزرگی که در زمینه توسعه پایدار گردشگری مطرح شده، این موضوع است که گردشگری همواره تأثیرات مخربی بر محیط زیست می‌گذارد. این موضوع واقعیتی انکارناپذیر است که توسعه در صورتی که مهار نشده و غیر قابل برنامه‌ریزی باشد (مک اینتیریر^۱ ۱۹۹۳) (هارسل^۲، ۱۹۹۴) (گی^۳، همواره تبعات معکوسی را با خود به همراه خواهد داشت. یکی از این بسترها بستر طبیعی است. شهر رشت محیط زیست بسیار زیبا و پاکیزه‌ای دارد که این موضوع باعث جذابیت این شهر شده است. موضوع بسیار روشن بین محققان عرصه گردشگری شهری، تأثیرات اقتصادی گردشگری است که این موضوع از دیدگاه‌ها و رویکردهای متفاوتی بیان شده است (مفیدی شمیرانی و افتخاری مقدم، ۱۳۸۸: ۱۵) (خاوریان گرمسیر و همکاران، ۱۳۹۲). اما موضوع توسعه اقتصادی با توجه به محور پایداری، قضیه‌ای بسیار حایز اهمیت است، زیرا هر توسعه اقتصادی پایدار نیست و چه بسا مشکلات تبعی بسیاری را با خود به همراه آورد (مدهوشی و ناصرپور، ۱۳۸۲: ۲۷) (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۲: ۲). در سطح تحلیل، با توجه به میانگین نمونه و p-value به دست آمده از آزمون کای اسکوئر در سطح معناداری ۰,۰۰۱ یافته‌های توصیفی پژوهش تأیید و صحت

¹ Mc Intryre

² Harssel

³ Gee

فرضیه یادشده اثبات شد. براساس نتایج به دست آمده از پرسشنامه شهروندان شهر رشت، که در جدول (۶) آمده است، دو گویه ارتقای امید به آینده شغلی با میانگین ۴,۶۶ و ارتقای رضایت شغلی با میانگین ۴,۵۱ بیشترین مقدار را به خود اختصاص داده‌اند. در طرف مقابل قضیه نیز دو گویه ارتقای رضایت از درآمد با میانگین ۳,۹۲ و افزایش پس‌انداز با میانگین ۳,۶۲ قرار دارند که گردشگری شهری از نظر پایداری اقتصادی کمترین تأثیر را در میان گویه‌های جدول (۷) از نظر شهروندان داشته‌اند. با بررسی نتایج به دست آمده از پرسشنامه کارشناسان، این موضوع روشن شده است که بین نظر شهروندان و کارشناسان حوزه گردشگری شهر رشت همسویی واضحی دیده می‌شود. این نتایج بیانگر تأثیرپذیری بسیار مبرم شاخص‌های اقتصادی شهر رشت از عامل گردشگری است. براساس نتایج جدول (۷)، دو گویه ارتقای امید به آینده شغلی با میانگین ۴,۶۶ و ارتقای رضایت شغلی با میانگین ۴,۵۱ بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده‌اند و از سوی دیگر گویه ارتقای سلامت ناشی از کار با میانگین ۴,۱۵ کمترین مقدار میانگین را داشته است. در جدول (۷) نتایج حاصل از آزمون کای اسکوئر در بررسی مؤلفه‌های پایداری اقتصادی در شهر رشت پرداخته شده است.

جدول ۷. نتایج آزمون کای اسکوئر در پایداری اقتصادی شهر رشت

کارشناسان			شهروندان			گویه‌ها
p-value	X ²	mean	p-value	X ²	mean	
۰/۰۰۰	۷/۵۵۲	۴/۹۴	۰/۰۰۰	۱۱۳/۹۵	۳/۶۲	در افزایش پس‌انداز
۰/۰۰۰	۷/۵۴۴	۴/۶۳	۰/۰۰۱	۱۲۳/۲۵	۴/۱۵	در ارتقای سلامت ناشی از کار
۰/۰۰۰	۹/۸۴۵	۵/۱۱	۰/۰۰۰	۱۳۰/۹۵۳	۴/۵۱	در ارتقای رضایت شغلی
۰/۰۰۰	۱۰/۰۴۵	۳/۵۳	۰/۰۰۱	۱۵۶/۵۹	۴/۶۶	در ارتقای امید به آینده شغلی
۰/۰۰۰	۹/۵۴۱	۴/۵۱	۰/۰۰۰	۵۵/۹۰	۳/۹۲	در ارتقای رضایت از درآمد

(مأخذ: یافته‌های تحقیق)

در نهایت، برای مقایسه حوزه‌های بررسی شده با همدیگر از آزمون تی استیودنت استفاده شد. بر اساس نتایج جدول (۸)، از نظر شهروندان، گردشگری به ترتیب توانسته است بر پایداری حوزه‌های اقتصادی، کالبدی، اجتماعی و محیطی تأثیر داشته باشد. از سوی دیگر، از نظر کارشناسان، گردشگری توانسته است به ترتیب بر پایداری حوزه‌های اقتصادی، کالبدی، اجتماعی و محیطی تأثیر داشته باشد. با مقایسه مقادیر میانگین به دست آمده از نظرات شهروندان و کارشناسان، هم‌نظری و هماهنگی آشکاری بین آرای آنان دیده می‌شود که مقادیر آن به طور دقیق در جدول (۸) آمده است.

جدول ۸. نتایج آزمون تی استیودنت درباره نقش گردشگری بر پایداری حوزه‌های مختلف شهر رشت

P-Value		T		میانگین		Test Value		حوزه
کارشناسان	شهروندان	کارشناسان	شهروندان	کارشناسان	شهروندان	کارشناسان	شهروندان	
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۵۵,۸۷	۳۸,۰۱	۴۶,۲	۲۰	۴۰	پایداری اجتماعی
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۴۲,۳۲	۳۲,۰۲	۳۶,۲	۱۱	۳۳	پایداری کالبدی
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۳۹,۴۳	۲۰	۱۷,۴۳	۹	۲۰	پایداری محیطی
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱۶۵۵۱	۱۹,۳۴	۱۹,۵۴	۱۴,۰۱	۱۴	پایداری اقتصادی

(مأخذ: یافته‌های تحقیق)

نتیجه‌گیری

استان گیلان از جمله استان‌هایی است که قبل و بعد از انقلاب، بنا به علل جغرافیایی و اقلیمی، همواره از نگاه گردشگران منطقه مطلوبی برای مسافرت و بازدید بوده است. در سالهای اخیر، به‌رغم تداوم موانعی جدی، شاهد روی آوردن بیشتر مسافران داخلی و بعضاً خارجی به این منطقه هستیم. ازدیاد میزان مسافرت‌ها و تنوع گردشگران می‌تواند موضوع قابل ملاحظه‌ای برای شروع توسعه در استان باشد. متمایز بودن این استان به لحاظ زبانی، مذهبی و آب‌وهوایی عاملی است که انگیزه سفر به سوی این استان را بر می‌انگیزد. شهر زیبای رشت به منزله یکی از مراکز فرهنگی و تاریخی برتر و با آب و هوای متفاوت در کشور علاوه بر داشتن فضاهای بسیار پرتوان در عرصه فرهنگی و تاریخی، مقاصد بسیار جذابی در زمینه طبیعی نیز دارد. در کنار این جاذبه‌ها می‌توان به عامل ارتباطی بودن شهر رشت اشاره کرد که در مسیر تجاری مرزهای شمالی به داخل کشور است و هر ساله شمار زیادی از ساکنان کشور برای خرید کالاهای مختلف از شهر رشت عبور می‌کنند که این نیز بی‌ثمر نیست. این پژوهش در پی بررسی تأثیر گسترش گردشگری شهری بر متغیرهای توسعه پایدار شهری از منظر ساکنان شهر رشت و نیز از منظر ۱۱ نفر از استادان، مدیران و فعالان حوزه گردشگری در شهر رشت است؛ تا بدین طریق عملکردی‌های قوی موجود تقویت شوند و عملکردهای ضعیف نیز ارتقا یابند. برای انجام دادن تحلیل هم از منابع و اطلاعات کتابخانه‌ای و هم از اطلاعات پرسشنامه استفاده شد. توزیع پرسشنامه‌های شهروندان به شیوه توزیع تصادفی ساده بود و توزیع پرسشنامه‌های کارشناسان به شیوه گلوله برفی صورت گرفت. این پرسشنامه‌ها براساس متد لیکرت پنج گزینه‌ای تهیه شده بود. نتایج آزمون‌های آماری استفاده شده در تحقیق بیانگر این مهم‌اند که گردشگری شهری در شهر رشت توانسته است به شیوه‌ای مؤثر باعث پایداری هرچه بیشتر شهر شود. گردشگری در شهر رشت توانسته است بیشترین تأثیر را بر توسعه پایدار اقتصادی و کمترین تأثیر را توسعه پایدار محیطی داشته باشد. براین اساس، مدیران شهری در شهر رشت باید به مدیریت کارآمد اثرات تبعی گردشگری روی بیاورند، زیرا گردشگری در این شهر، همان‌گونه که از این پژوهش مشخص شد، تأثیرات مختلفی با شدت و توان متفاوت بر شهرها و پایداری آنها دارد. یکی از تأثیرات مخرب گردشگری در زمینه پایداری اجتماعی این موضوع است که امکان کم رنگ شدن عوامل فرهنگی بومی شهر رشت بر اثر ورود بی‌شمار گردشگران وجود دارد. که این موضوع در

دراز مدت اثر بسیار منفی بر پایداری گردشگری این شهر برجای خواهد گذاشت. موضوع دیگری که همانند بحث فرهنگی قابل بحث است، موضوع محیط زیست و پایداری زیست‌محیطی شهر رشت است. شهر رشت، با توجه به چشم‌انداز بسیار زیبایی که به دلیل موقعیت توپوگرافی و آب و هوایی دارد، می‌تواند مورد اثرپذیری منفی از سوی گردشگری غیرسازمان‌مند باشد. به طور کلی، می‌توان نتیجه گرفت که به دلیل تازگی روند گسترش گردشگری در شهر رشت، شهروندان و کارشناسان بیشتر به جنبه‌های مثبت آن توجه دارند؛ در حالی که این رویکرد فقط برای کوتاه مدت قابل مطرح شدن است و در آینده شهروندان و کارشناسان به دید واقع بینانه‌تری خواهند رسید؛ هر چند چون شهر رشت به شدت به درآمدهای ناشی از گردشگری نیاز دارد، ممکن است وقوع آن با تأخیر همراه باشد.

منابع و مآخذ:

۱. الوانی، س.م؛ دهدشتی، ز. ۱۳۷۳. اصول و مبانی جهانگردی، تهران: انتشارات بنیاد مستضعفان و جانبازان انقلاب اسلامی.
۲. پوراحمد، ا؛ حسینی، ع؛ اروجی، ح؛ علیزاده، م. ۱۳۹۲. اولویت سنجش راهبردهای توسعه گردشگری فرهنگی در منطقه الموت قزوین، پژوهش‌های انسانی، دوره «۴۵»، ش ۳، ص ۱-۱۷.
۳. حاجی نژاد، ع؛ پورطاهری، م؛ احمدی، ع. ۱۳۸۷. تأثیرات گردشگری تجاری بر توسعه کالبدی - فضایی مناطق شهری، مطالعه موردی، شهر بانه، مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ش ۷۰، ص ۹۱-۱۰۹.
۴. حاجی نژاد، ع؛ قدمی، م؛ صحرایی، ا؛ فاطمی، ج. ۱۳۹۲. ارزیابی عوامل مؤثر بر گسترش گردشگری در ناحیه ساحلی شهرستان جویبار با استفاده از مدل راهبردی سوات، فصلنامه علمی پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، س ۵، ش ۲، بهار، ص ۱۰۹-۱۲۸.
۵. خاکسپاری، ع؛ ابراهیم‌نیا سماکوش، س؛ دامادی، م؛ معزز، و. ۱۳۹۲. مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، س ۲، ش ۷، ص ۱۲۶-۱۴۷.
۶. خاوریان گرمسیر، ا؛ استاورس، ژ؛ علیان، م. ۱۳۹۲. برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری توسعه شهری با استفاده از مدل استراتژیک SOAR، نمونه موردی، شهر نفت، مدرس علوم انسانی برنامه‌ریزی و آمایش فضا، دوره ۱۷، ش ۳، ص ۱۲۷-۱۴۲.
۷. دیناری، ا. ۱۳۸۴. گردشگری شهری در ایران و جهان، مشهد: انتشارات دانشگاه مشهد.
۸. رستگار، م؛ غلامی، م؛ زمانی، م؛ مقدم، م. ۱۳۹۰. تحلیل عوامل مؤثر بر گسترش گردشگری پایدار شهری با استفاده از مدل سوات، نمونه موردی، زنجان، مجموعه مقالات همایش بین‌المللی مدیریت گردشگری و توسعه پایدار، مردودشت، ص ۱۴۸-۱۶۰.
۹. شولتز، ک. ۱۳۸۸. روح مکان و به سوی پدیدارشناسی معماری. (محمد رضا شیرازی مترجم). تهران: رخداد نو. نشر اصلی اثر (۱۹۸۰)
۱۰. شهبان، پ. ۱۳۸۹. بررسی نقش گردشگری شهری در توسعه پایدار شهر، رساله دکتری، دانشگاه علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی.
۱۱. قدمی، م؛ علیقلی‌زاده فیروزجایی، ن. ۱۳۹۱. ارزیابی توسعه گردشگری مقصد در چارچوب پایداری، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، س ۲۷، ش اول، ص ۷۹-۱۰۴.
۱۲. قربانی، ح. احمدی، س؛ معرفت‌نیا، س. ۱۳۹۲. نقش مدیریت شهری در توسعه پایدار گردشگری شهر بوشهر، ماهنامه پیام سبز، ش ۱۱۲، ص ۳۳-۳۷.
۱۳. مدهوشی، م؛ ناصرپور، ن. ۱۳۸۲. ارزیابی موانع توسعه صنعت گردشگری استان لرستان، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، ش ۲۸، ص ۲۵-۵۸.
۱۴. معصومی، م. ۱۳۸۵. ماهیت گردشگری، تهران: پیک کوثر.
۱۵. مفیدی شمیرانی، م؛ افتخاری مقدم، ع. ۱۳۸۸. توسعه پایدار شهری، دیدگاه‌ها و اصول اجرایی آن در کشورهای در حال توسعه، فصلنامه بین‌المللی پژوهشی ساخت شهر، شماره ۱۲، ص ۲۵-۱۵.
16. Barbour, J. 1993. Ethics in an age of technology, San Francisco: Harper Collines.
17. Beigzadeh, E.; Afshari M. 2012. Climate change and environmental regulators in international law, Journal of Legal research, 14(6). (Persian).
18. Beigzadeh, E.; Afshari M. 2012. Climate change from international security to human security in international law, Journal of Legal research, 14(107). (Persian).

19. Choi, S.H. 2003. Measurement of Sustainable Development progress for Managing Community Tourism, Dissertation for PHD) Texas A&M University.
20. Colantonio, A., Potter, R. B. 2006. Urban Tourism and development in the socialist state. London: ashgate. - Elinson, H. (1999). Cuba's jineteros: Youth culture and revolutionary. Ideology cuba briefing paper series (20), 1-36
21. Cooper, C., J. Fletcher, D. Gilbert, S. Wanhill & R. Shepherd. 1998. Tourism: Principles and Practice, 2nd Ed. New York: Longm.
22. Gee, C. Y. 1994. Residents Attitudes Towards Tourism: a longitudinal study. Spey Valley Scotland Tourism Management, 15(4), 247-258.
23. Habib, F., Hosseini Nia, M. 2012. An Analytical Approach to the Role of Urban Space in Attracting Cultural Tourist, American Journal of Scientific Research, 71, 109-125.
24. Hall, C.M & Page, S.J. 2001. The Geography of Tourism and Recreation , Routledge, London.
25. Hansen, M. 2002. Environmental Regulations of Transnational Corporations: Needs and Prospects. In P. Utting (ed.), People, Power and the Environment, (pp 32-41). New York: Un Researcher Institute for Social Development.
26. Harsell, V. 1994. Tourism an Exploration. London: Printic
27. Kim, K. 2002. The Effects of Tourism Impacts upon Quality of Life of Residents in the Community, Dissertation submitted to the Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University Inpartial fulfillment of the requirements for the degree of Ph.D.
28. Ko, D.W. & W.P. Stewart. 2002. "A Structural Equation Model of Residents' Attitudes for Tourism Development", Tourism Management, 23(5), Pp. 521-530.
29. Lankford, S.V. & D.R. Howard. 1994. "Developing a Tourism Impact Attitude Scale", Annals of Tourism Research, 21(1), Pp. 121-139.
30. Law, C. 1996. urban tourism attraction visitors to large cities, mansell, London, publishing limited.
31. Lea, J. 1988. Tourism and Development In The Third Word, London and New York, Routledge.
32. Mc Intryre, G. 1993. Sustainable Tourism Development: Guide for Local Planners, Spain, WTO.
33. McCool, S. F. 1995. Linking tourism the environmental, and concepts of sustainability: setting the stage. In S. F. McCool, & A. E. Watson (Eds)., comps. Linking tourism, the environment at, and sustainability. Gen. Tech. Rep. INNNT – GTR – 323. Ogden, UT: USDA, Forest service, intermountain Research.
34. Mowforth, A., & Munt, I. 1998. Tourism & sustainability: New tourism in the third world. London: Rutledge.
35. Oila, M., K. Mrrtines& L. Gabriel, "Tourism Management in Urban Region: Brazile Vest Urban Region", Journal of Sustainable Tourism, Vol. 29,Pp. 567- 569, 2012.
36. Pourmahabadian, E.; Ahmadi, H.; Amiri, S. Y. 2017. Formulation of principles and strategies for improving the safety of pedestrians in the historical city of Rasht in order to improve the quality of urban spaces, journal of Urban Management , 2017; 16(48): 205-222.
37. Reid, D. 1995. Sustainable development: An introductory guide. London: Earth scans Publications.

38. Seidaei Gelsefidi, S. K.; Pourmahabadian, E.; Falamaki, M. 2020. Explain the role of sidewalks in promoting security in crime-prone urban spaces and creating vitality in historical contexts, journal of Safe city,3(10). (Persian).
39. Shahabian, P. 2004. Health and Sustainable Urban Development. Shahrjaz Journal, 3, 36-40.
40. Sharpley, R. 2002. Rural Tourism and the Challenge of Tourism Diversification: The Case of Cyprus, Tourism Management, No. 23, pp.233- 344.
41. Timothy, D. J. and Wall, G. 1995. Tourist Accommodation in an Asian historic city, The Journal of Tourism Studies, 6(2): 23-24.
42. Tosum, C. 2001. Challenge of Sustainable Tourism Development in the Developing World. Tourism Management, 22, 289-303.
43. Wight, P. 1993. Ecotourism: Ethics or eco – sell? Journal of travel research, 31 (3), 3-9.
44. World Tourism Organization, Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations A Guidebook, World Tourism Organization, Madrid, 2004.
45. WHO. 2001. International Cultural Tourism Charter, Managing Tourism at Place of Heritage Significance. Mexico: World Tourism Organization Press.
46. Zamani, M.; Razaghi Asl, S.; Pourmahabadian, E. 2020. Comparative Evaluation of Social Capital Elements in Urban Public Housing (Case Study: Braim and Bawarda Residential Areas in Abadan), Journal of Iranian Architecture and Urbanism,11(19): 115-130.